

'Nepnieuws' in Nederland: verschijningsvormen van en potentiële oplossingen voor dit containerbegrip

Rechtspraak

Cees Plaizier en
Melanie Klus*

Introductie¹

'Fake news' is sinds de inauguratie van Donald Trump als president van de Verenigde Staten niet meer weg te denken uit het mondiale publieke debat. Ook het nuchtere Nederland moet eraan geloven.² Eind vorig jaar haalde de in Nederland geboren Pete Hoekstra, Amerikaans ambassadeur hier te lande, het wereldnieuws met zijn driedubbele 'nepnieuws' hersenkronkel. Hoekstra had in 2015 onjuistheden over Nederland verkondigd, sprak van 'nepnieuws' toen hij hiermee in 2017 geconfronteerd werd, en ontkende vervolgens nog in datzelfde interview dat hij vlak daarvoor de term 'nepnieuws' had gebruikt.³ Ook buiten de politiek duiken berichten over 'nepnieuws' op. Eerder dit jaar wijdde *de Volkskrant* een uitgebreid artikel aan 'Het trollenleger van popartiest Dotan'.⁴ De bekende zanger bleek al jaren met gebruik van nep socialmedia-accounts zijn imago online op te krikken. Deze nepaccounts maakten mede-artiesten zwart en verspreidden een hartverwarmend maar fictief verhaal over Dotan die een doodzieke fan na een concert opzocht uit de goedheid van zijn hart.

De term 'nepnieuws' is een opeenhoping van vormen van onjuiste uitingen zonder enige nuance qua actor, motief, reikwijdte of impact.⁵ Om die reden dringen academici erop aan de termen misinformatie of desinformatie te gebruiken en 'nepnieuws' te ontmantelen in afzonderlijke componenten.⁶ De term 'nepnieuws' en zijn Engelstalige tegenhanger 'fake news' zijn niet alleen vaag, maar ook gevaarlijk. Er zijn talloze voorbeelden van onderdrukking van politieke oppositie of ondermijning van persvrijheid onder de vertroebelende vlag van 'fake news'.⁷ Ongebreideld gebruik van de term in maatschappelijk debat vormt daarnaast ook een rem op het maatschappelijk begrip van de verschillende verschijningsvormen van (moedwillige) onjuiste informatie. Deze verschijningsvormen worden nu namelijk onder één verzamelterm geschaard.⁸

In deze bijdrage bespreken we twee vormen van politieke desinformatie die veelvuldig onderwerp waren van maat-

schappelijke discussie in Nederland; Russische inmenging in de Nederlandse democratie met gebruik van online desinformatie, en binnenlandse politici die met gebruik van moderne media en communicatiemiddelen het publieke debat pogen te manipuleren. We zullen de juridische implicaties van deze vormen van desinformatie evalueren door de plichten en verantwoordelijkheden van verschillende actoren onder artikel 10 EVRM uiteen te zetten. Vervolgens analyseren we een aantal reeds genomen regelgevende en zelfregulerende tegenmaatregelen op wenselijkheid en effectiviteit, om daarna af te sluiten met een conclusie.

Russische inmenging

'De Russen hebben Nederland in het vizier, met nepnieuws proberen ze de democratie te ontregelen'. Zo vatte het *NOS Journaal* de inhoud van een brief samen die minister Ollongren afgelopen november aan de Tweede Kamer stuurde.⁹ De voorpagina van *De Telegraaf* sprak zelfs van een heuse 'nepnieuwslawine'.¹⁰ De brief en opvolgende berichtgeving wakkerden een uitvoerige politieke en maatschappelijke discussie aan over Russische desinformatie die bedoeld zou zijn om de Nederlandse democratie te doen wankelen. In haar brief had minister Ollongren het woord 'nepnieuws' niet gebruikt. Ze had echter ook geen bewijs gegeven van de vermeende desinformatie, behalve een algemene verwijzing naar een Russische website die desinformatie zou bevatten over MH17.¹¹

Er is tot op heden weinig concreet bewijs gevonden van de vermeende Russische beïnvloeding.¹² Recent onderzoek van *NRC* toont wél aan dat een Russische 'trollenfabriek' Nederlandstalige berichten op Twitter publiceerde in reactie op de aanslagen in Brussel. Het onderzoek wijst uit dat slechts een 'bescheiden aantal' Nederlandse tweets daadwerkelijk Nederlanders heeft bereikt. De niet specifiek op Nederland gerichte Engelstalige tweets deden het in Nederland beter.¹³

* Mr. C.R.F. Plaizier is advocaat te Amsterdam (Kennedy Van der Laan) en mr. M.P. Klus is afgestudeerd in de richtingen Informatierecht en Europees en Internationaal recht aan de Universiteit van Amsterdam.

1 Dit artikel bouwt voort op M. Klus & C. Plaizier, "Fake news" and online disinformation: Case study – the Netherlands' nog te verschijnen op www.ivir.nl (hierna: Case Study) en T. McGonagle e.a., 'Inventarisatie methodes om 'nepnieuws' tegen te gaan', Bijlage bij *Kamerstukken II 2017/18 2017-2018*, 32827, nr. 127, 25 april 2018 (hierna: Inventarisatiestudie) en is geschreven als onderdeel van het research project: 'Law and policy's turn from 'fake news' to online disinformation: European and national perspectives', gecoördineerd door Dr. Tarlach McGonagle.

2 Zie voor een niet-uitputtend overzicht: Case Study.

3 'Video: Amerikaanse ambassadeur noemt eigen uitspraken "nepnieuws"', 2 december 2017 *NOS*.

4 M. Misérus & R. van der Noordaa, 'Het trollenleger van popartiest Dotan', 2018 *de Volkskrant*.

5 De European Association for Viewers Interests heeft een deel van deze diversiteit goed weten te vatten in de infographic 'Verder kijken dan 'nepnieuws' –

tien soorten misleidend nieuws', beschikbaar op: https://eavi.eu/wp-content/uploads/2017/07/DUTCH_beyond-fake-news_poster_FINAL.compressed.pdf.

6 Zie voor het juridisch ontmantelen van "nepnieuws": T. McGonagle, "Fake news": False fears or real concerns?, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, Volume 34, No. 4, 2017, p. 204.

7 Zie bijvoorbeeld: HLEG, *A multi-dimensional approach to disinformation*, p. 10 en C. Wardle & H. Derakhshan, *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*, Council of Europe report DGI(2017)09, p. 20.

8 Zie uitgebreider de bijdrage van McGonagle in dit nummer.

9 *NOS Journaal* om 20.00 uur, 14 november 2017 *NOS*.

10 J. Jonker, 'Nepnieuwslawine', 14 november 2017 *De Telegraaf*.

11 *Kamerstukken II 2017/18*, 26643, 496, p. 2.

12 Rathenau Instituut, *Digitalisering van het nieuws*, 2018, p. 32 en ACM en Commissariaat voor de Media, *Digitalisering en nepnieuws*, 2018, p. 50.

13 R. Kist & R. Wassens, 'Russisch trollenleger ook actief in Nederland', 15 juli 2018 *NRC*.

De pers heeft een bijzondere positie in maatschappelijk debat. Journalisten verspreiden informatie en ideeën, wat burgers in staat stelt een opinie te vormen over onderwerpen van maatschappelijk belang.¹⁴ Daarnaast vormt de pers een middel voor burgers om deel te nemen aan het maatschappelijke debat.¹⁵ Tot slot treden journalisten op als publieke waakhond door de autoriteiten ter verantwoording te roepen, met als gevolg dat democratische processen goed verlopen.¹⁶ Binnen deze taken staat het nieuwsmedia vrij zelf de vorm en toon van hun berichtgeving in te richten.¹⁷ De pers heeft echter ook de verantwoordelijkheid naar eer en geweten te handelen, om nauwkeurige en betrouwbare informatie te verstrekken die in overeenstemming is met de ethiek van de journalistiek.¹⁸ Uiteraard zijn een zekere mate van overdrijving en provocatie toegestaan. Door bijvoorbeeld te spreken over een ‘lawine’ krijgt de burger echter een onjuiste voorstelling van zowel de strekking van de brief van Ollongren als het huidige bewijs voor de gevaren van ‘nepnieuws’. Wanneer Dotan en Rusland hetzelfde verwijt wordt gemaakt, namelijk verspreiding van ‘nepnieuws’, vertroebelt het maatschappelijk debat. De twee vormen van online desinformatie lopen zeer uiteen wat betreft actor, motief, reikwijdte en impact.

Europese discussie

Op Europees niveau is ook een strijd gaande tegen uit Rusland afkomstige desinformatie. De ‘EUvsDisinfo’-campagne met gelijknamige website kwam veelvuldig in het nieuws omdat drie Nederlandse nieuwsmedia ten onrechte bestempeld werden als verspreiders van desinformatie.¹⁹ Deze, door de EU gerunde, website verwijderde de berichten pas, nadat de betreffende nieuwsmedia bedreigd hadden met een kortgedingprocedure. De saga leidde in de Tweede Kamer tot het aannemen van een motie tot afschaffing van de EUvsDisinfo-website, met de overweging dat het niet onder de bevoegdheden van overheidsinstellingen valt journalistiek werk te bestempelen als ‘nepnieuws’.²⁰ De minister beloofde te proberen hiervoor draagvlak te creëren ‘in de gepaste gremia’ van de EU, maar de Europese Commissie lijkt vastberaden te zijn de ingezette koers voort te zetten.²¹

De koers van de EU zou gerechtvaardigd kunnen worden op grond van de positieve verplichting die op overheden rust om een sterk wetgevingskader en beleidsklimaat te creëren voor vrije meningsuiting.²² Het gevaar is dat EUvsDisinfo berichten ten onrechte zal bestempelen als desinformatie en hiermee vertrouwen in de media aantast. Dergelijke oordelen kunnen er ook toe leiden dat journalisten zichzelf censureren uit angst dat hun berichten het stempel ‘nepnieuws’ krijgen.²³ Bovendien is een overheidskeurmerk een *slippery slope* naar het daadwerkelijk beperken van vrije meningsuiting en ondermijnen van bepaalde functies van de pers. De strijd van president Trump tegen sommige nieuwsmedia illustreert dit. Trump

weert die ‘Fake News Media’ inmiddels van belangrijke persmomenten en belemmert daarmee de uitvoering van hun essentiële taken.

Hins merkte op dat de EUvsDisinfo-campagne ook zou kunnen dienen ter invulling van een morele plicht van de overheid aan actieve voorlichting te doen.²⁴ Een van de doelen van de campagne is echter ‘Effective communication and promotion of EU policies towards the Eastern Neighbourhood’.²⁵ Dit duidt erop dat deze campagne juist tracht de EU in een goed daglicht te zetten, wat volgens sommige auteurs aangemerkt zou kunnen worden als een vorm van propaganda.²⁶ De campagne, die ernaar streeft buitenlandse beïnvloeding te ondermijnen, zou dan zelf schuldig zijn aan buitenlandse beïnvloeding. Het is dus maar de vraag of EUvsDisinfo wel een moreel motief heeft. Het moge in ieder geval duidelijk zijn dat de vrije meningsuiting en -vorming niet gediend is met een overheidswebsite die de pers ten onrechte aan de internationale schandpaal nagelt.

Binnenlandse politieke manipulatie

In februari 2017 haalde Geert Wilders de krantenkoppen door een gemanipuleerde foto te delen op Twitter, waarin hij Alexander Pechtold had gefotoshopt in een foto van een pro-sharia demonstratie.²⁷ In de aanloop van de afgelopen verkiezingen ontwierpen politici van de partij Denk een nep online advertentie. De nep banner wekte de illusie campagne-materiaal van de PVV te zijn, bekrond met de slogan ‘Na 15 maart gaan we Nederland zuiveren’. De partij heeft de banner uiteindelijk 11.174 keer getoond in binnen- en buitenland.²⁸ Nadat journalisten deze misstand hadden onthuld, verweten Denk-politici hen van ‘tendentieuze berichtgeving’, bedoeld om de partij in een slecht licht te zetten.²⁹ Eerder was al aan het licht gekomen dat Denk op Facebook en Twitter nepaccounts had gebruikt, enerzijds om de indruk te wekken dat de partij een grotere aanhang had online, anderzijds om politieke tegenstanders te bekritisieren.³⁰

Plichten en verantwoordelijkheden politici

Het recht op vrijheid van meningsuiting is van onschatbare waarde voor volksvertegenwoordigers, zij moeten immers uiting geven aan de zorgen van kiezers en hun belangen verdedigen.³¹ Deze vrijheid is echter niet geheel onbeperkt. Omdat politici een voorbeeldfunctie uitoefenen moeten zij uitingen vermijden die onverdraagzaamheid kunnen aanwakkeren.³² Tijdens verkiezingen geldt deze verantwoordelijkheid des te meer, omdat slogans dan vaak prevaleren boven redelijke argumenten en derhalve grotere schade kunnen toebrengen.³³ Het uitgangspunt blijft echter dat politici het recht hebben hun mening in het openbaar te verdedigen, zelfs

14 EHRM 8 juli 1986, no. 9815/82 (*Lingens/Oostenrijk*), § 42.

15 EHRM 14 april 2009, no. 37374/05 (*Társaság a Szabadságjogokért/Hongarije*), § 27.

16 EHRM 26 april 1979, no. 6538/74 (*Sunday Times/VK (No. 1)*), § 65 en EHRM 23 mei 1991, no. 11662/85 (*Sunday Times/VK (No. 2)*), § 50.

17 EHRM 23 september 1994, no. 15890/89 (*Jersild/Denemarken*), § 31.

18 EHRM 27 maart 1996, no. 17488/90 (*Goodwin/VK*), § 39.

19 Zie: <https://euvsdisinfo.eu/>.

20 *Kamerstukken II 2017/18, 21501-34, 290.*

21 COM(2018) 236 final, p. 16.

22 T. McGonagle, ‘Positive Obligations Concerning Freedom of Expression: Mere Potential or Real Power?’, in: Andreotti, O. (red.), *Journalism at risk: Threats, challenges and perspectives*, Straatsburg: Council of Europe Publishing, 2015, p. 15.

23 EHRM 5 mei 2001, no. 33014/05 (*Editorial Board of Pravoye Delo & Shtetel/Oekraïne*), § 63.

24 W. Hins, ‘EU vs Disinfo’, *Mediaforum* 2018-2, p. 29.

25 ‘Questions and Answers about the East StratCom Task Force’, 8 november 2017 *European Union External Action*.

26 J. van den Brink & E. Jurjens, ‘Recent experience shows EU measures against fake news are problematic’, 15 mei 2018 *Media Report*.

27 F. Hendrickx, ‘Den Haag fel om tweet Wilders met bewerkte foto Pechtold als sharia-aanhanger’, 6 februari 2017 *de Volkskrant*.

28 Rb. Amsterdam 15 augustus 2018, ECLI:NL:RBAMS:2018:5852, r.o. 4.6.

29 ‘Denk werkte aan nepadvertentie PVV’, 20 juni 2018 NOS.

30 A. Kouwenhoven & H. Logtenberg, ‘Nep-aanhang is online actief voor politieke partij Denk’, 10 februari 2017 NOS.

31 EHRM 16 juli 2009, no. 15615/07 (*Féret/België*), § 65.

32 EHRM 6 juli 2006, no. 59405/00 (*Erbakan/Turkije*), § 64.

33 EHRM 16 juli 2009, no. 15615/07 (*Féret/België*), § 76.

indien dit een deel van de bevolking beledigt, schokt of zorgen baart.³⁴

De tekst 'Na 15 maart gaan we Nederland zuiveren' op de nepadvertentie van Denk zou geïnterpreteerd kunnen worden als een aanzet tot haat of geweld en had reacties kunnen uitlokken die niet ten goede zouden komen aan een rustig sociaal klimaat. De fotoshopstunt van Wilders valt in een grijzer gebied onder artikel 10 EVRM. Wilders zou bijvoorbeeld kunnen aanvoeren dat de foto van Pechtold in een pro-sharia demonstratie duidelijk satire vormt. Het was echter niet direct duidelijk dat de foto satirisch, en dus nep, was. Het verdient vermelding dat media meermalen hun taak als publieke waakhond uitvoerden door misstanden binnen Denk aan het licht te brengen. In plaats van inhoudelijk in te gaan op de berichtgeving, reageerde Denk daarop door de Nederlandse media er herhaaldelijk van te beschuldigen de partij in een slecht daglicht te zetten. Dit is een kwalijke zaak aangezien dergelijke aanvallen het vertrouwen in de media kunnen aantasten.³⁵ Bovendien kunnen de ongegronde en systematische aanvallen van Denk op de media de gunstige omgeving voor het publieke debat – die staten verplicht zijn te bevorderen – schade toebrengen.³⁶

De media hebben ook de verantwoordelijkheid een zekere mate van kritische afstand te nemen van de uitingen van politici. Enerzijds is het tijdens verkiezingsperiodes heel belangrijk dat een ongehinderde circulatie plaatsvindt van een breed scala aan meningen en informatie.³⁷ Anderzijds hebben journalisten te allen tijde de verantwoordelijkheid 'accurate en betrouwbare informatie te verstrekken in overeenstemming met de ethiek van de journalistiek'.³⁸ Journalisten hebben deze verantwoordelijkheid in het kader van manipulatie van het publieke debat vervuld door bovenstaande online uitingen van politici aan de kaak te stellen.³⁹

Regelgevende maatregelen

Gezien de veelzijdigheid van 'nepnieuws' in het maatschappelijk debat is het geen verrassing dat al een reeks strategieën en maatregelen bestaat om desinformatie aan te pakken. Duitsland, Frankrijk en Italië hebben regelingen vastgesteld om online desinformatie aan banden te leggen. De Duitse *NetzDG* belast socialmediaplatforms zoals Facebook en Twitter met het adequaat reageren op illegale content, waaronder waarschijnlijk ook vormen van desinformatie vallen.⁴⁰ Bij duidelijk onrechtmatige content zal een platform zelfs binnen 24 uur moeten reageren om geen risico te lopen op forse boetes.⁴¹ Critici vrezen dat de angst voor boetes bij de platforms tot censuur zal leiden.⁴² Men kan zich ook afvragen of het wenselijk is om de beslissing omtrent de toelaatbaarheid van uitingen bij private platforms neer te leggen.

34 EHRM 7 december 1976, no. 5493/72 (*Handyside/UK*), § 49.

35 Guidelines in de Appendix bij CM/Rec(2016)4, § 15. Zie voor meer: T. McGonagle, "Fake news": False fears or real concerns?, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, Volume 34, No. 4, 2017, p. 209.

36 EHRM 14 september 2010, nos. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 en 7124/09 (*Dink/Turkije*), § 137.

37 EHRM 19 februari 1998, no. 141/1996/760/961 (*Bowman/NK*), § 42.

38 Inventarisatiestudie, p. 20.

39 M. Misérus & R. van der Noordaa, 'Nu duikt ook de neppelling op: politici trappen in 'knutselwerkjes'', 7 maart 2017 de *Volkskrant*.

40 *Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz – NetzDG)*, 1 september 2017, Bundesgesetzblatt, Jahrgang 2017, Teil I, Nr. 61, 7 september 2017 (inwerkingtreding: 1 oktober 2017).

41 *NetzDG*, artikel 1(3) en zie: Inventarisatiestudie, p. 40.

42 B. Holznagel, 'Legal Review of the Draft Law on Better Law Enforcement in Social Networks', *OSCE Representative on Freedom of the Media*, mei 2017, p. 23.

Het Franse wetsvoorstel is gericht op 'nepnieuws' ten tijde van verkiezingen.⁴³ President Macron wil een spoedkortingprocedure in het leven roepen bij de rechtbank van Parijs, waar al binnen 48 uur beslist kan worden.⁴⁴ Franse politici en nieuwsmedia hebben zich uitgesproken tegen deze wetgeving wegens beperking van de vrijheid van meningsuiting. Mocht dit wetsvoorstel tot veel procedures leiden, dan kan dit tot een enorme werkdruk leiden bij de Parijse rechtbank.

Nadat in Italië een eerste wetsvoorstel was gesneuveld, is besloten aan de hand van een operationeel protocol een meldendienst voor 'nepnieuws' in te richten. De tak van de politie die verantwoordelijk is voor computercriminaliteit, is belast met de afhandeling van die meldingen. Er is vanuit de Verenigde Naties kritiek geuit op de open normen in het protocol omtrent de strafbare content, en daarnaast is het onwenselijk de toetsing van de rechtmatigheid en juistheid van uitingen van politici bij de nationale politie te leggen, zeker in het kader van verkiezingen.⁴⁵ Kortom, bij alle wetgevingsinitiatieven gericht op vormen van online desinformatie zijn fundamenteel juridische bezwaren aanwezig.

Wenselijkheid in Nederland

Ook in de Tweede Kamer is gesproken over de wenselijkheid en uitvoerbaarheid van een wet die 'nepnieuws' aan zou pakken.⁴⁶ Toenmalige ministers Blok en Plasterk stelden dat de voorkeur uit moest gaan naar zelfregulering door de online gemeenschap en naar onafhankelijke juridische toetsing.⁴⁷ 'Nepnieuws' zou niet de basis moeten vormen voor regelgeving, omdat de term te breed, te onsamenhangend en te onnauwkeurig is voor regelgevende doeleinden. Blok en Plasterk verklaarden dan ook dat het een vruchtbaardere aanpak zou zijn om de belangrijkste componenten van 'nepnieuws' te identificeren en na te gaan in hoeverre deze vallen onder reeds bestaande wetgeving. Ze merkten op dat een wet als de Duitse negatieve gevolgen kon hebben voor de vrijheid van meningsuiting op platforms. Deze gevolgen hebben zich al voltrokken onder de *NetzDG*: Facebook verwijderde na invoering van deze wet afbeeldingen van satirische kunst van de 'Duitse Banksy' van haar platform, terwijl satire normaal gesproken bescherming geniet onder artikel 10 EVRM.⁴⁸

Socialemediaplatforms

Socialemediaplatforms worden ook wel 'communicatiemachthebbers' genoemd, omdat zij de macht hebben de uitingsvrijheid van individuen vergaand te beperken.⁴⁹ Dergelijke platforms beheren immers veelal zelf de voorwaarden voor de verwijdering van berichten en accounts.⁵⁰ Blok en Plasterk riepen in plaats van regelgevende maatregelen op tot

43 'Macron wil nepnieuws in campagnetijd bestrijden met nieuwe wet', 4 januari 2018 NOS.

44 Inventarisatiestudie, p. 43-46.

45 Brief van VN Speciaal Rapporteur voor de vrijheid van meningsuiting aan Italiaanse autoriteiten, OLITA 1/2018, 20 maart 2018, p. 4-5.

46 *Kamerstukken II 2016/17*, 30950, 108.

47 *Kamerstukken II 2016/17*, 30950, 138.

48 'Facebook zensiert Deutschlands bekannteste Streetart-Künstlerin', 14 januari 2018 *Frankfurter Allgemeine Zeitung*.

49 R. Broekstra, 'Private Communicatiemachthebbers en onze uitingsvrijheid', *Mediaforum* 2015-1, p. 1 en zie voor meer hierover: M. Moore & D. Tambini (red.), *Digital Dominance*, Oxford University Press, 2018.

50 N. Helberger & D. Trilling, 'Facebook is a new breed of editor: a social editor', 15 september 2016 *LSE Media Policy Project Blog*.

meer transparantie van de interne procedures van socialemediaplatforms en openheid over het aantal verzoeken om illegale content te verwijderen.⁵¹ De platforms hebben inmiddels ook de (commerciële) gevaren ingezien van verschillende vormen van desinformatie op hun platforms. Twitter heeft recent een groot aantal nepaccounts verwijderd, wat er zelfs toe leidde dat een aantal Nederlandse politici aanzienlijke delen van hun volgers verloor.⁵² Twitter heeft eind juni ook, met een schuin oog naar de Amerikaanse *midterm* verkiezingen in november, haar 'Ads Transparency Center' gelanceerd.⁵³ Hiermee wil Twitter tegengaan dat misbruik gemaakt wordt van haar platform voor politieke doeleinden, maar ook dat overheden verdergaande regulering opleggen aan online platforms. Het moet nog blijken of Twitter daadwerkelijk gedetailleerd inzicht zal geven in bijvoorbeeld de partijen die achter advertenties zitten en de criteria waarmee advertenties gericht worden. Het is echter een stap in de goede richting naar meer transparantie in de schimmige wereld van online politieke advertenties.

Ook andere grote techbedrijven proberen online desinformatie tegen te gaan. Zo heeft Facebook een 'Related Articles' functionaliteit ingericht waardoor nieuwsberichten gepaard gaan met verwijzingen naar artikelen van alternatieve bronnen over hetzelfde onderwerp, zodat een gebruiker makkelijker zelf op zoek kan naar context en alternatieve berichtgeving. Google heeft een 'Fact Check'-label ingevoerd waarmee artikelen voorzien kunnen worden van een waarheidsgehalte door een factchecking organisatie. Hiermee ondersteunen Facebook en Google indirect andere partijen die zich bezighouden met het tegengaan van desinformatie, namelijk nieuwsmedia en factcheckers. Deze initiatieven zijn ook een stuk minder ingrijpend dan regelgeving, aangezien ze de vrijheid van meningsuiting niet beperken.

Hoe nu verder?

Wat 'nepnieuws' in Nederland betreft, is er tot op heden weinig reden tot zorg. Dit betekent echter niet dat stilzitten de beste optie is. 'Nepnieuws' is een containerbegrip voor een variëteit aan uitingen die in meer of mindere mate schadelijk zijn. Er is meer onderzoek, bij voorkeur interdisciplinair, nodig naar vormen, bronnen, gevolgen en maatregelen tegen online desinformatie.

In dit artikel hebben wij aandacht gewijd aan een zeer beperkte selectie van uitingsvormen die het stempel 'nepnieuws' krijgt in media en maatschappelijk debat. In onze optiek is het in de bestrijding daarvan belangrijk om harde regelgevende maatregelen te vermijden, daar die een *chilling effect* en zelfcensuur meebrengen en meer kwaad doen dan goed. Ook bij het inrichten van niet-regelgevende maatregelen door de overheid is terughoudendheid geboden wanneer zo'n maatregel een negatief effect kan hebben op het vertrouwen in de media, zoals het geval is bij de EUvsDisinfo-campagne. Maatregelen van socialemediaplatforms die inzicht geven in nepaccounts en opdrachtgevers van advertenties, zijn sterk aan te raden. Meer transparantie en verantwoording voor politieke boodschappen online helpen bij het beperken van desinformatie. Bovendien kunnen transparantie en verantwoording als een rem fungeren op Nederlandse politici die vertrouwen in de media aantasten door het maatschappelijke debat eigenhandig te manipuleren via social media en door ongefundeerde kritiek te uiten op journalisten.

Nederland heeft een zeer pluriform media-aanbod in vergelijking met andere Europese landen.⁵⁴ Toegang tot een pluriform media-aanbod maakt de Nederlander weerbaarder tegen 'nepnieuws' in al zijn vormen en bevordert media-geletterdheid.⁵⁵ Maatregelen tegen 'nepnieuws' dienen die pluriformiteit te waarborgen en vertrouwen in de media te bevorderen.

51 *Kamerstukken II* 2016/17, 30950, 138.

52 Nieuwsuur, 'Twitters grote schoonmaak: Wilders en Denk-politici verliezen volgers', 13 juli 2018 NOS.

53 Zie: <https://ads.twitter.com/transparency> en B. Falck, 'Providing more transparency around advertising on Twitter', 28 juni 2018 *Twitter*.

54 N. Newman, *Reuters Institute Digital News Report 2018*, Reuters Institute for the Study of Journalism, p. 91.

55 Zie voor mediageletterdheid de bijdrage van Groothuis in dit nummer.